

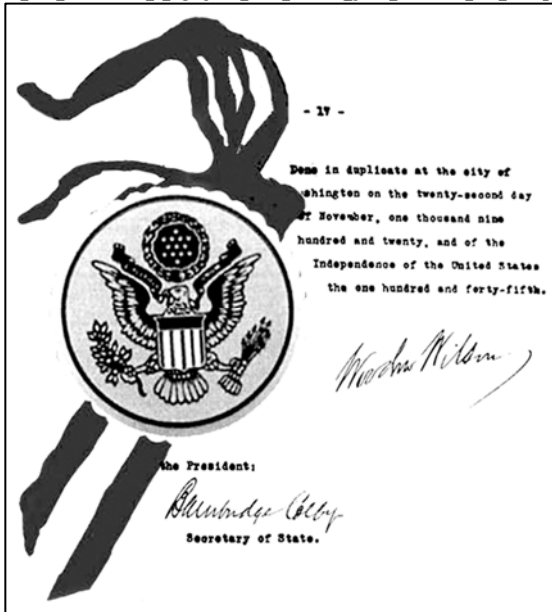
Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Սահմանադրությունը, Հայկական Հարցը և Վուդրո Վիլսոնի Իրավարար Վճիռը

Արա Պասյան

Վերջին շրջանում հայաստանյան և համաշխարհային լրատվամիջոցները լայնորեն լուսաբանում են ԱՄՆ Կոնգրեսում Հայոց ցեղասպանության հնարավոր ճանաչման հարցը: Թուրքիան իր հերթին, ինչպես բազմաթիվ անգամներ անցյալում, փորձում է վիճարկել երկրների խորհրդարանների իրավունքը՝ գնահատականներ տալու անցյալում տեղի ունեցած իրադարձություններին:

Այս թոհուրոհի մեջ մեր ուշադրությունից վրիպում է մի շատ ավելի կարևոր հանգամանք՝ ԱՄՆ Կոնգրեսի սահմանադրական իրավասությունը գնահատականներ տալու միջազգային իրավունքի խախտումներին և մեղավորին պատժելու համար նախաձեռնելու քայլեր: Ըստ ԱՄՆ սահմանադրության առաջին հոդվածի 8-րդ մասի 10-րդ կետի, ԱՄՆ Կոնգրեսն իրավասու է որոշել միջազգային իրավունքի խախտումները և պատժել խախտողներին. *“The Congress shall have power ... to define and punish ... offenses against the law of nations”* (Article 1, Section 8, paragraph 10): Առավել ևս սա վերաբերում է այն դեպքերին, երբ միջազգային իրավունքի հիման վրա որոշումների կայացմանը մասնակցել է ԱՄՆ բարձրագույն պաշտոնյան՝ երկրի նախագահ Վուդրո Վիլսոնը:

Ըստ այդմ, Կոնգրեսի ցանկացած անդամ կամ անդամների խումբ Կոնգրեսի պալատներից յուրաքանչյուրում կարող է հանդես գալ հետևյալ հարցապնդումով.

Արդյո՞ք Թուրքիայի կողմից ԱՄՆ նախագահ Վուդրո Վիլսոնի հայ-թուրքական սահմանի վերաբերյալ իրավարար վճռի (22 նոյեմբերի, 1920թ.) չկատարումը հանդիսանում է միջազգային իրավունքի խախտում: Եթե այո, ապա ինչպիսի՞ քայլեր է ձեռնարկում ԱՄՆ գործադիր իշխանությունը պատժելու համար միջազգային իրավունքը խախտողին:

Կոնգրեսը, վստահաբար, հաստատելու է Թուրքիայի կողմից միջազգային իրավունքի խախտումն առնվազն երկու հիմունքով.

• Հիմունք առաջին – Սենատի նախադեպային դիրքորոշումը.

Դեռևս 1927թ.-ին Սենատը հստակ դիրքորոշում է արտահայտել Վիլսոնի իրավար վճռի վերաբերյալ: Այսպես, 1927թ. հունվարի 18-ին ԱՄՆ Սենատը, որի իրավասությունների շրջանակում է միջազգային

պայմանագրերի վավերացումը, մերժել է վավերացնել ամերիկա-թուրքական պայմանագիրը (կնքված Լոզանում 1923թ. օգոստոսի 6-ին), հետևաբար ճանաչել ներկայիս Թուրքիայի հանրապետությունը [1]: Ըստ այդմ, ամերիկա-թուրքական հարաբերությունները մնացել են առկախ վիճակում [2]: Պայմանագիրը մերժելու համար եղել է երեք պատճառ և դրանցից առաջինը եղել է ԱՄՆ նախագահ Վիլսոնի իրավարար վճռով Հայաստանի նկատմամբ Թուրքիայի ստանձնած պարտավորությունների չկատարումը. *“failed to provide for the fulfillment of the Wilson award to Armenia”* [3]: Հետագայում ԱՄՆ պետքարտուղարությունն այլևս փորձ չի արել Սենատում վավերացնել ամերիկա-թուրքական պայմանագիրը: Այն Սենատում մնացել է ևս 7 տարի՝ մինչև 1934թ. հունվարի 16-ը, երբ ԱՄՆ նախագահ Ֆրանկլին Բուսելդի խնդրանքով ետ է ուղարկվել նախագահի վարչակազմին [4]: Թուրքիան իր հերթին երբեք չի ամբողջացրել վավերացման գործընթացը [5]:

• Հիմունք երկրորդ – Դեմոկրատական կուսակցության ծրագրային հիմնադրույթները.

ԱՄՆ Դեմոկրատական կուսակցության 1924թ.-ի և 1928թ.-ի ծրագրային հիմնադրույթների (Party Platform) մեջ միանշանակորեն շեշտվել է Թուրքիայի կողմից ստանձնած

պարտավորությունների կատարման անհրաժեշտությունը և Հայաստանի Հանրապետության իրավունքը «Վիլսոնյան Հայաստանի» նկատմամբ. *“Fulfillment of President Wilson’s arbitral award respecting Armenia”* (1924թ.-ի ծրագիր): Դեմոկրատական կուսակցության 1928թ.-ի ծրագիրը ոչ միայն վերահաստատել է հայերի իրավունքները, այլև իր գորակցությունն է հայտնել ԱՄՆ այն հետևողական ջանքերին, որոնք նպատակամղված կլինեն Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ և դրանից հետո, ԱՄՆ և Դաշնակից ուժերի կողմից Հայաստանին ու հայ ժողովրդին տված խոստումների և պարտավորությունների կենսագործմանը. *“We favor the most earnest efforts on the part of the United States to secure the fulfillment of the promises and engagements made during and following the World War by the United States and the allied powers to Armenia and her people”* [6]: Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Հայաստանին տված ԱՄՆ միակ անկատար խոստումը եղել և մնում է Վիլսոնի իրավարար վճիռը:

Հաշվի առնելով, որ ԱՄՆ ներկա Կոնգրեսի երկու պալատներում էլ դեմոկրատները մեծամասնություն են կազմում, միանգամայն հնարավոր և տրամաբանական է, ԱՄՆ Սահմանադրության ընձեռած իրավասության հիման վրա, Ներկայացուցիչների պալատում և Սենատում որոշել-սահմանել (define) Թուրքիայի կողմից միջազգային իրավունքի խախտումը (offences against the law of nations)՝ ԱՄՆ նախագահի իրավարար վճռով ստանձնած պարտավորությունների չկատարումը, և գործադիրին դիմել իրավախախտին պատժելու (punish) համար:

Հղումներ

1. Unperfected Treaties of the United States of America, 1776-1976, edited and annotated by Christian L. Wiktor, Vol. 6, 1919-1925, New York, 1984, p. 421. Leland J. Gordon, Turkish-American Political Relations, The American Political Science Review, August 1928, Vol. 22, No. 3, p. 721.
2. Roger R. Trask, The United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-1939, The University of Minnesota Press, Minneapolis, 1971, p. 36.
3. Lausanne Treaty is Defeated, the Davenport Democrat, 19 January 1927, p. 1.
4. Roger R. Trask, *Ibid*, p. 48.
5. Unperfected Treaties, *Ibid*, p. 421.
6. National Party Platforms, 1840-1968, (completed by Kirk Porter and Donald Johnson), Urbana, Chicago, London, 1972, p. 277.

*առաջին անգամ տպագրվել է ԱԶԳ օրաթերթում,
28 փետրվարի 2007թ., էջ 5*